

КОМПАРАТИВІСТИЧНИЙ ДИСКУРС

УДК 82.09

Галина Драпак

ПРОБЛЕМИ ТА МЕТОДИ ПОЕТИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ В РУСЛІ ПОРІВНЯЛЬНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Досліджено проблеми та методи поетичного перекладу в руслі порівняльного літературознавства. Визначено головні літературознавчі та перекладацькі принципи, на яких базується віршовий переклад.

Ключові слова: поетичний переклад, поезія, оригінал, поет, перекладач.

Лише кілька десятиліть тому літературознавці стримано, щоб не сказати неохоче, говорили про переклад. За словами А. Лефевра, консервативні компаративісти, які практично обмежили себе літературою Західної Європи, не визнавали переклад і вбачали в ньому потенційну загрозу замість збагачення своєї національної літератури. У сучасному розвитку порівняльного літературознавства переклад є його інтегральною частиною і служить засобом міжлітературного взаємообміну духовними цінностями, збагачення національних літератур та ознайомлення з найкращими творами мистецької і наукової думки. Переклад поезії посідає особливе місце у цій сфері прикладної компаративістики. Про важливість перекладної поезії І. Франко сказав: „Передача чужоземної поезії, поезії різних віків і народів різною мовою збагачує душу цілої нації, присвоюючи їй такі форми і вирази чуття, яких вона не мала досі...” [9, т. 5, с. 7].

Кожен твір мистецтва виконує насамперед певну естетичну функцію. Сфера естетичних явищ дуже велика. За словами Яна Мукаржовського, „Вона поширюється не тільки на мистецтво, а також на реалії людського життя. Ми керуємось естетичним відчуттям у сексуальному виборі, у моді, у виборі суспільних норм і т. д. Різниця полягає в тому, що поза межами мистецтва естетичні оцінки є нестійкими і залежними, а у мистецтві оцінюються кожен елемент з погляду на його відношення до структури твору” [8, с. 432]. Естетична функція поезії в різні часи наповнюється різним змістом в залежності від естетичного канону. Сучасні уявлення про поезію канонізують такі її ознаки, як складна семантика та синтаксична структура, а також неоднозначність, яка є внутрішньо притаманною, природною і суттєвою особливістю поетичного твору. Об’єднавши ці три ознаки, стає очевидним, що мова кожного поетичного твору, за словами Ю. Лотмана, є „особливою мовою”. Науковець констатував: „Поезія є не прикрашеною діловою інформацією, а *особливою мовою* (курсив

тут і далі наш. – Г. Д.), пристосованою для моделювання та передачі найскладніших і в інший спосіб непіддатних для пізнання й відтворення відомостей ” [7, с. 242]. Завдання перекладача полягає у передачі цієї „особливої мови” поетичного твору й у збереженні всіх естетичних якостей першотвору. *Художній образ* – ключовий елемент, на основі якого повинен будуватися переклад. При правильному відтворенні форми і змісту поетичного твору перекладач може вірно відобразити ідейно-образну структуру поезії. М. Лановик вважає: „Лише майстерне відтворення гармонійної єдності змісту і форми художнього твору є головним завданням, що постає у процесі поетичного перекладу, якщо надати перевагу одній із сторін, нехтуючи іншою, твір втрачає цілісність, глибину, деформується художній образ” [6, с. 276]. Нашу думку підтверджують слова відомого перекладознавця О. Гайнічеру, який слушно наголосив: „Перекласти поетичний твір – не означає передати засобами іншої мови образи, вихоплені *окремо*, ритміко-інтонаційні нюанси; потрібно створити *цілісну* поетичну структуру, в якій головні ідейно-художні компоненти взаємодіють між собою аналогічно до того, як це відбувається в самому першотворі ” [1, с. 212]. Інтерпретатор, враховуючи світоглядну систему іншого народу, повинен адаптувати першотвір до рівня іншої мови, мислення та психології. Він, подібно до автора оригіналу, має відтворити національний образ твору, його „дух” та колористику, „подих” поета, через які йому вдасться впливати на свідомість конкретного читача: „Завдання перекладача – не просто „докопатись” до національної логіки, але й зуміти зберегти і відтворити її засобами іншої мови у системі інших етнокультурних цінностей” [5, с. 259]. Водночас О. Гайнічеру вважає, що поняття „дух” оригіналу, яким часто оперують у теоретичних і критичних статтях, не має конкретного визначення і є занадто метафоричним для терміна.

Визначити ступінь адекватності інтерпретації поезії – завдання не з легких, бо не існує єдиної теорії, яка б переконливо пояснювала те, як коректно перекладати поетичні твори. Радше можна говорити, як їх *не* варто перекладати. Єдиної та конкретної типології поетичного перекладу, яка задовольнила б усіх, не існує. Л. Коломієць пояснює це розбіжністю перекладацької домінанти різних перекладачів, що міститься в основі кожного конкретного вибору моделі тексту перекладу. Здебільшого типологія поетичного перекладу ґрунтується на протилежних позиціях. Він буває буквальним і вільним. Типологічним підходам, які розглядають не метод перекладача, а функції перекладу, вдалося уникнути жорсткої протилежності. Відомий американський поет-перекладач Б. Раффел зробив висновок, що кожен переклад повинен бути розрахований на певний тип читачів. Науковець запропонував типологію віршового перекладу, пов’язану із різноманітними типами читацької аудиторії:

- 1) формальний переклад (орієнтований на науковців і вчених);
- 2) інтерпретативний переклад (розрахований на широку

аудиторію);

3) вільний переклад (розрахований на людей, які надають перевагу новому та модерному типу);

4) імітаційний переклад (зорієнтований на читачів, яких цікавить лише особистість перекладача) [11, с. 110-111].

Особливої уваги заслуговує наукова праця представника дескриптивної школи перекладознавства А. Лефевра „Translating poetry: Seven Strategies and a Blueprint”. Вчений зосередив свою увагу власне на процесі перекладу і впливі контексту на оригінал і переклад. Він розглянув такі методи, які збігаються з типами віршового перекладу: фонематичний, буквальний, метричний, прозовий, римований, білий вірш, інтерпретація (версія та імітація). А. Лефевр проаналізував кожен метод, зокрема, при дослідженні англomовного перекладу поезії римського поета Катулуса „Поема 64”. *Фонематичний* метод – спроба відтворити звукову структуру вірша. А. Лефевр висноує, що, якщо переклад звукової системи вірша достатньо правильний, то загальна інтерпретація твору виглядає незграбною і позбавлена змісту. Щодо *буквального* перекладу (word for word), то в цьому випадку, на думку перекладознавця, зміст та синтаксична структура твору просто спотворені. Використовуючи *метричний та римуючий* методи, перекладач, за словами А. Лефевра, „вступає у подвійне рабство” жорсткої метричної схеми. Слова, підібрані для коректного розміру поезії, втрачають зміст. Науковець прихильно ставиться до *прозового* методу відтворення іншомовного тексту, оскільки він уникає „перекручень та вербальних витівок, які є у віршовому перекладі”. *Інтерпретативний* метод поділяється на версію, коли перекладач зберігає зміст і змінює тільки форму, та імітацію – якщо основні елементи вихідної поезії збережено та інтерпретатор додає щось своє. Вчений робить висновок, що при поетичному перекладі варто зосереджувати свою увагу на семантичній основі тексту, а не на розмірі вірша, при тому доцільно використовувати одразу кілька методів [12, с. 61-63].

Л. Коломієць підкреслює важливість у термінологічній системі дискриптивної школи перекладознавства терміна, „*метавірш*”, який належить Дж. Голмсу. Науковець використав його для означення поетичного перекладу. Він констатував, що коли вірш оригінал є відображенням реальності, то переклад – відображення самого вірша, тобто метавірш. Згідно із цією теорією, вчений запропонував чотири метапоетичні форми перекладу поезії: 1) *міметична* (форма оригіналу зберігається в цільовому тексті); 2) *аналогічна* (форма поетичного твору цільовою мовою, яка виконує функцію, подібну до функції поетичної форми оригіналу); 3) *стороння* (форма є результатом мінімального підпорядкування перекладача формальним вимогам, котрі висуваються поетичною культурою його оточення, залишаючи за ним свободу передачі значення поетичного твору); 4) *органічна* (форма перекладу, яка створюється, коли перекладач спирається на семантику тексту) [3, с. 34-37].

Молодий український літературознавець Т. Шмігер вказує на п'ять вимог віршового перекладу М. Зерова, чий внесок у розвиток української перекладацької думки важко переоцінити: 1) *лексичний добір*, неправильне вживання лексики може призвести до хибного розуміння тексту; 2) *увага до тропів і фігур*, важливо не перевантажити переклад надмірним вживанням образів; 3) *метричні особливості*; 4) *евфонія першотвору*; 5) *краса рідної мови* [9, с. 103]. Розглядаючи постать інтерпретатора, М. Зеров звернув увагу на таке: загальну літературну ситуацію та обставини формування особистості перекладача, на вибір поезії та метод перекладу.

Підсумовуючи все сказане, можемо зробити висновок, що не існує єдиного вірного способу передачі поетичної форми. Усі перекладацькі школи пропонують свою методику, яка базується на двох протилежних позиціях вільного і буквального перекладу. Головне завдання інтерпретатора при перекладі поетичного слова – зберегти і відтворити ідейно-образну структуру вірша. Переклад має бути цілісним, гармонійним, він повинен донести до іншомовного читача свою значущість та естетичну сутність. М. Гайдеггер, підкреслюючи важливість поетичного слова для усього людства, сказав: „Поезія не є просто окрасою нашого існування, якимось минушим захопленням, екстазом чи забавою. Вона є тим фундаментом, на якому тримається історія, а тому це не просто якийсь культурний феномен чи „маніфестація” якоїсь „душі культури” [2, с. 256].

1. *Гайнічеру О.* Поезія і мистецтво перекладу : літ.-критич. нарис / О.І. Гайнічеру. – К. : Дніпро, 1990. – 212 с. (Бесіди про худ. л-ру).
2. *Гайдеггер М.* Гельдерлін і сутність поезії / Мартін Гайдеггер // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової критичної думки ХХ ст. : [антологія / упорядкув., пер. і прим. Марії Зубрицької] – 2-ге вид., доповнене. – Львів : Літопис, 1996. – С. 250-261.
3. *Коломієць Л.В.* Концептуально-методологічні засади сучасного українського перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії): монографія. – К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2005. – 522 с.
4. *Коптілов В.* Першотвір і переклад: роздуми і спостереження / В. Коптілов. – К. : Дніпро, 1972. – 215 с.
5. *Лановик З.* Художній переклад як проблема компаративістики / Зоряна Богданівна Лановик // Літературознавча компаративістика : навчальний посібник / [ред. Р. Т. Гром'як; упоряд.: Р. Т. Гром'як, І. В. Папуша]. – Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТДПУ, 2002. – С. 256-271.
6. *Лановик М.* Перекладознавчі проблеми компаративістики крізь призму літературознавчих теорій / Мар'яна Богданівна Лановик // Літературознавча компаративістика : навчальний посібник / [ред. Р. Т. Гром'як; упоряд.: Р. Т. Гром'як, І. В. Папуша]. – Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТДПУ, 2002. – С. 256-271.

7. *Лотман Ю. М.* Лекции по структуральной поэтике / Ю.М. Лотман / Ю.М. Лотман и тартуско-московская семиотическая школа: сборник. – М. : Гнозис, 1994. – 560 с.
8. *Мукаржовський Я.* Мова літературна і мова поетична / Ян Мукаржовський // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової критичної думки ХХ ст.: [антологія / упорядкув., пер. і прим. Марії Зубрицької]. – 2-ге вид., доповнене. – Львів : Літопис, 1996. – С. 425-447.
9. Франко І. Зібр. творів : у 50 т. / І. Франко; АН УРСР, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Наук. думка, 1976 – 1986. – Т. 5.
10. *Шмігер Т.* Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя : монографія. – К. : Смолоскип, 2009. – 342 с.
11. *Lefevere, A.* Translating Poetry: Seven Strategies and a Blueprint / Andre Lefevere. – Assen – Amsterdam : Van Gorcum and Comp., 1975. – 127 p.
12. *Raffel, B.* The Art of Translating Poetry / Burton Raffel. – London : The Pennsylvania State University, 1988. – 206 p.

Аннотация

Исследовано проблемы и методы поэтического перевода в аспекте сравнительного литературоведения. Определено главные литературоведческие и переводческие принципы, на которых основывается поэтический перевод.

Ключевые слова: поэтический перевод, поэзия, оригинал, поэт, переводчик.

Summary

The article is dedicated to the investigation of methods and problems of poetry translation. It is made an attempt to discuss the main principles of poetry translation are based on.

Key words: poetry translation, poetry, translator, poet, original.

Стаття надійшла до редколегії 22.10.2009